

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

MK ./. Allmän åklagare m.fl. ang. **grov våldtäkt m.m.**
Hovrätten för Övre Norrlands dom den 22 augusti 2025 i mål B 805-25

Riksåklagaren har förelagts att svara på MK:s överklagande. Svaret ska särskilt avse frågan om rubricering av våldtäktsgärningen. Svaret koncentreras till den frågan och följande anføres.

Min inställning

Jag bestrider ändringsyrkandena och avstyrker prövningstillstånd.

Bakgrund

MK är dömd för grovt sexuellt ofredande och grov våldtäkt till fängelse i fem år och sex månader. Han ska betala skadestånd till målsägandena och han utvisas ur landet med förbud att återvända hit.

Våldtäktsgärningen består i att MK har genomfört annan sexuell handling, jämförlig med samlag, med målsäganden genom att massera hennes bröst och kyssa/slicka på hennes bröstvårtor, blotta sitt erigerade könsorgan samt sära på hennes ben, varaktigt vidröra hennes underliv och penetrera det med sina fingrar. Det är klarlagt att målsäganden inte har deltagit frivilligt i den sexuella handlingen.

Tingsrätten har funnit att MK ska dömas för grov våldtäkt. Rätten beaktade i rubriceringsfrågan att gärningen har riktats mot en person som var 90 år gammal och som befann sig i en mycket utsatt situation med nedsatt förmåga att värja sig. Detta innebär enligt tingsrätten att hon i det närmaste var skyddslös. Tingsrätten har vidare beaktat att MK har utnyttjat sin ställning vid hemtjänsten för att bereda sig tillträde till bostaden och på så sätt utnyttjat målsägandens utsatthet. Även om det enligt tingsrätten inte har varit ett särskilt utdraget händelseförlopp och några fysiska skador inte tycks ha uppkommit, så har omständigheterna vid en samlad bedömning varit så försvårande att våldtäkten når upp till gränsen för grov våldtäkt.

Även hovrätten har rubricerat våldtäkten som grovt brott. Hovrätten beaktade att målsäganden är en 90-årig kvinna med balanssvårigheter som bor ensam och har hjälp av hemtjänsten med beredning av måltider, hushållsarbete och duschning. Hovrätten beaktade vidare att MK genomförde gärningen i tjänsten i målsägandens hem, där hon ska känna sig trygg samt att gärningen genomfördes i samband med att han skulle hjälpa målsäganden med dusch och hon befann sig

i ett särskilt utsatt läge med mycket begränsade möjligheter att freda sig. Utifrån dessa omständigheter bedömde hovrätten att MK visat sådan särskild hänsynslöshet att brottet ska bedömas som grovt.

Överklagande

MK har yrkat att Högsta domstolen ska frikänna honom från åtalet och avslå målsägandenas skadeståndsyrkanden. Han har i andra hand yrkat att åtalspunkten 1 ska rubriceras som sexuellt ofredande av normalgraden och att åtalspunkten 2 ska rubriceras som ett sexuellt övergrepp alternativt våldtäkt av normalgraden. Han har slutligen yrkat att påföljden under alla förhållanden ska lindras samt att besluten om utvisning och återreseförbud under alla förhållanden ska upphävas.

Min bedömning

MK har genomfört en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag med målsäganden som inte deltog frivilligt. Han har därmed gjort sig skyldig till våldtäkt. (Se bl.a. NJA 2008 s. 482 I och NJA 2013 s. 548 p. 9 och 11.)

Genom lagändringar som trädde i kraft år 2018 går numera gränsen för straffbar våldtäktsgärning vid om deltagandet i en sexuell aktivitet är frivilligt eller inte (se prop. 2017/18:177). Det krävs inte längre att gärningsmannen har använt sig av våld eller hot, eller utnyttjat offrets särskilt utsatta situation, för att kunna dömas för våldtäkt. Som en följd av att straffansvaret ändrades till att ta sin utgångspunkt i om frivillighet funnits anpassades kvalifikationsgrunden som avser våld och hot av allvarligt slag till att våldtäktsbrottet inte förutsätter att gärningsmannen har använt våld eller hot (se a. prop. s. 66 f. och 84). I samband med övriga lagändringar höjdes även minimistraflet för grov våldtäkt i syfte att höja straffnivån för brottet (se a. prop. s. 67). Ändringen av minimistraflet var inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan brott av normalgraden och grovt brott.

För grov våldtäkt döms, enligt 6 kap. 1 § tredje stycket brottsbalken, till fängelse i lägst fem och högst tio år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningsmannen har använt våld eller hot som varit av särskilt allvarlig art eller om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller offrets låga ålder eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

Utgångspunkten vid prövningen av om den aktuella våldtäkten är att bedöma som grovt brott är straffbestämmelsens utformning och de intressen som skyddas genom den. När det finns särskilda kvalifikationsgrunder angivna i en straffbestämmelse tar rubriceringen sin utgångspunkt i dessa. En samlad bedömning måste emellertid alltid göras. Det betyder, att det inte är nödvändigt att kvalificera brottet som grovt när någon av de angivna omständigheterna föreligger och heller inte uteslutet att bedöma brottet som grovt i fall där ingen av de angivna omständigheterna är för handen.

Skyddsintresset för bestämmelsen om våldtäkt är den enskildes sexuella integritet. Bedömningen av rubriceringsfrågan bör därför i första hand utgå från vilken grad av kränkning som gärningen inneburit av brottsoffrets sexuella integritet. Omständigheter vid brottet som bör beaktas är bl.a. den sexuella handlingens varaktighet, om handlingen varit förenad med smärta, sår eller annan kroppsskada, om det förekommit våld eller hot eller om det i övrigt förekommit förödmjukande eller förnedrande inslag. Vid bedömningen bör också beaktas om gärningen innefattat flera sexuella inslag, vilken relation den tilltalade och målsäganden haft samt hur den tilltalade förhållit sig till att målsäganden klargjort att sexuellt umgänge inte är önskvärt. (Jfr Högsta domstolens dom den 17 juli 2025 i mål B 7185-24 som gällde gränsdragningen mellan våldtäkt av normalgraden och mindre allvarligt brott, med hänvisning till prop. 2012/13:111 s. 111 f. och bl.a. NJA 2008 s. 482.)

Målsäganden är en 90-årig kvinna med balanssvårigheter som bor ensam och är beroende av hemtjänsten för bl.a. hushållsgöromål och duschning. Hon får uppfattas vara en hjälplös person. MK genomförde våldtäkten i sin roll som hemtjänstvårdare och han har genom sitt handlande missbrukat det förtroende som följer med uppgiften att vårda hjälpbehövande personer. Gärningen genomfördes i målsägandens hem, där hon ska känna sig trygg, och i samband med att MK skulle hjälpa henne att duscha då hon befann sig i ett särskilt utsatt läge med mycket begränsade möjligheter att freda sig.

Det är utrett att målsäganden har försökt att freda sig mot den sexuella handlingen genom att knipa samman benen men att MK har fysiskt betvingat henne genom att sära på hennes ben. Detta har upprepats två eller tre gånger. Händelseförloppet har inte varit helt kortvarigt och MK har inte frivilligt avbrutit den sexuella handlingen trots att målsäganden först gjort motstånd och sedan skrikit stopp. Att MK dessutom har kysst eller slickat på målsägandens bröstvårtor och blottat sitt erigerade könsorgan för henne innebär att det förekommit flera sexuella inslag vid gärningen som varit ytterligare förödmjukande. (Jfr NJA 2008 s. 482.)

Jag delar hovrättens bedömning att MK har visat sådan särskild hänsynslöshet eller råhet som talar för att brottet ska bedömas som grovt. Vid en samlad bedömning av de redovisade omständigheterna vid brottet utgör gärningen en så allvarlig kränkning av målsägandens sexuella integritet att MK bör dömas för grov våldtäkt. Hovrättens dom bör stå fast.

Prövningstillstånd

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en prövning i Högsta domstolen kan inte föranleda prövningstillstånd på denna grund.

Regleringen om särskild hänsynslöshet eller råhet i 6 kap. 1 § tredje stycket brottsbalken har visserligen inte prövats av Högsta domstolen efter sexualbrottsreformen år 2018, då våldtäktsbegreppet omformulerades. Min bedömning är emellertid att praxis inte spretar när det gäller rubriceringsfrågan. Jag delar inte uppfattningen i överklagandet om att det finns en oklarhet i rättstillämpningen när det gäller gränsdragningen mellan grov våldtäkt och våldtäkt av normalgraden i fall där gärningen har utförts av personal vid hemtjänst eller på ett särskilt boende mot en målsägande som befunnit sig i en skyddslös ställning och i sitt hem. Rubriceringsfrågan måste alltid avgöras efter en samlad bedömning av omständigheterna vid brottet. Jag uppfattar att hovrätterna dömer för grov våldtäkt i de fall då åtalet har omfattat ett sådant påstående och motsvarande försvårande omständigheter som i nu aktuellt mål är för handen (se t.ex. Svea hovrätts dom den 19 mars 2025 i mål B 1531-25, Hovrätten för Övre Norrlands dom den 28 juni 2024 i mål B 623-24 och Göta hovrätts dom den 3 november 2022 i mål nr B 3373–22). Någon oklarhet i rättstillämpningen som kräver Högsta domstolens vägledning i den fråga om rubricering som överklagandet väcker finns enligt min uppfattning därför inte. Jag avstyrker att prövningstillstånd meddelas.

Bevisuppgift och handläggning

Om Högsta domstolen skulle meddela prövningstillstånd ber jag om att få återkomma med bevisuppgift och synpunkter på målets handläggning.

Eva Thunegard

Eva Bloch

Kopia till

Kammaråklagare Petra Hedberg
Åklagarkammaren i Umeå (AM-47546-25)
Utvecklingscentrum